

*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

ОСВІТА, НАУКА І КУЛЬТУРА НА ПОДІЛЛІ

Збірник наукових праць

Т. 17

**Пам'яті академіка
Петра Тимофійовича Тронька**

л.

Кам'янець-Подільський
2011

УДК 371 4)01+008(477.43)(082)

ББК 74.03 4 Укр-4ХМЕ) +71

0-72

Голова редакційної колегії:
доктор історичних наук, почесний професор К-ГНУ
імені Івана Огіснка,
академік НАН України. Герой України
П.Т. Тронько

Відповідальний редактор:
кандидат історичних наук, професор, ректор
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огіснка
О.М. Завальнюк

Редакційна колегія:
доктор історичних наук, професор Л.В. Баженов; доктор історичних наук,
професор В.П. Газін; доктор історичних наук, професор О.І. Григоренко;
доктор історичних наук, професор В.С. Прокопчук; доктор історичних наук,
професор В.С. Степанков; доктор історичних наук, професор С. А. Копилов;
доктор історичних наук, професор В.В. Нечитайло; доктор історичних наук,
професор В.С. Лозовий; кандидат історичних наук, професор І.В. Рибак;
кандидат історичних наук, професор А.Г. Філінюк; кандидат історичних
наук, доцент В.О. Савчук (заступник відповідального редактора); кандидат
історичних наук, доцент П.Я. Слободянюк; кандидат історичних наук,
доцент А.Ф. Суrowий: кандидат історичних наук, професор С.В. Трубочанінов (заступник
відповідального редактора): кандидат історичних наук, професор О.М. Федьков; кандидат історичних наук, доцент
О.Б. Комарницький (відповідальний секретар)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огіснка.
Протокол №9 від 28 вересня 2011 р.*

Рецензенти:
доктор історичних наук, професор В.В. Марчук (м. Івано-Франківск)
доктор історичних наук, професор П.П. Брицький (м. Чернівці)
Президією ВАК України (Постанова №2-05/1 від 19 січня 2006 р.)
збірник зареєстровано як наукове фахове видання з
історії України, археології, етнології, історіографії та джерелознавства.

ISBN 978-966-2187-35-9

ідеологія, політика та культура

УПК 94(477)"1900/1917":821.161.2.09

А.І.Машталіп

Відзначення Шевченківських роковин в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст.

У статті висвітлюється святкові заходи до Шевченківських роковин напередодні національно-демократичної революції, простежено започаткування та розвиток традицій, щодо вшанування пан 'яті Т.Г.Шевченка у дореволюційну добу.

Ключові слова: Т.Г.Шевченко, пам'ять, традиції, відзначення, державна і міська Дума, царська влада, циркуляр.

Складні й неоднозначні процеси становлення сучасної української державності визначаються багатьма чинниками, серед яких важливе місце посідає національна свідомість, рівень її розвитку та особливості функціонування. Подальше духовне відродження українства тісно пов'язане з усвідомленням людьми їхньої причетності до свого народу та нації, їх глибоких історичних коренів, знанням духовної спадщини, важливою складовою якої є творчість Тараса Григоровича. Шевченка, що стала основою для формування модерної української нації.

Саме Тарас Шевченко у художній формі подав цілісну ідеологію національного визволення українського народу, створив відповідну українській дійсності систему цінностей, на яких тримається буття української нації, її суспільна свідомість.

Тому вшанування пам'яті Великого Кобзаря, відзначення свідомими українцями його роковин, в усі часи, а особливо в добу царату, було демонстрацією лїгоові та поваги до свого-*аціонального генія, свідченням невмирущості українського духу, суттєвим чинником формування націо-

нальної свідомості.

Метою дослідження є висвітлення заходів, спрямованих на відзначення роковин Т.Шевченка напередодні національно-демократичної революції.

Зазначену проблему дотично порушували: М.Грушевський¹, І.Франко², І.Шитківський³, В.Лозовий⁴, В.Мельниченко⁵, Р.Задеснянський⁶, Г.Сергієнко⁷, О.Лотоцький⁸ та інші науковці, але окремо вона ще не була предметом наукового аналізу.

В дореволюційний період частина українського населення не могла гідно оцінити значення постаті Т.Шевченка, котрий у добу революції (1917-1920 рр.) став символом національної і соціальної боротьби українського народу, прикладом нескореності, "батьком української нації". Вони в переважній більшості "серцем відчували, але свідомого розуміння постаті Кобзаря не мали"⁹. Адже царська влада докладала чимало зусиль, аби знівелювати національні особливості українського народу. В цьому відношенні видавалось чимало державних актів (Валуєвський циркуляр, Емський указ). Ці та багато інших указів в певній мірі стосувалися і творчості Т.Шевченка, яка в цей період визнавалась офіційною владою як антицарська і піддавалась гонінню. Проте, незважаючи на таку складну ситуацію в країні, все ж таки були зроблені окремі спроби відзначення шевченківських днів.

Досить показовими в цьому відношенні є слова кореспондента журналу "Село", який писав наступне: "З гірким болем серця пригадується мені 100-літній Шевченківський ювілей в 1914 році коли начальство служачим усіх інституцій, а особливо пани-інспектори наказали учителям затикали роти, погрожуючи, щоб ніхто не смів і слова пікнути про Шевченка. Не один щирий син народу, розкрив рота і розпрощався зі своєю посадою, та скуштував в'язниці. За такої ситуації", - продовжує автор, - "було бодай незгадувать (Шевченка - Авт.)"¹⁰.

За часів царизму твори Т.Шевченка зазнавали цензурних переслідувань, з'являлися переважно незначними тиражами і були малими за обсягом. Так, Черкаським видавництвом "Вік" було видрукувано перший шевченківський збірник, що датується 1900 р. Він дістав назву "Малий Кобзар" і містив усього 7 сторінок".

ІВ Внаслідок революційних подій 1905-1907 рр. відбулися певні послаблення відносно репресованого тиску. Все частіше ініціативи найбільш свідомої частини українського населення, передусім інтелігенції, здійснювалися, заходи метою яких було вшанування пам'яті Т.Шевченка і які, як правило, були приуроченими до дат його народження, смерті та перепоховання.

На Черкащині, до 1905 р., могила Шевченка була одним з центрів навколо якого переважно формувалася публічна діяльність свідомого українства. З 1905-1907 років акцент змістився в бік закликів та домагань від влади щодо надання дозволу будувати в містах і селах пам'ятники Кобзарю¹². В Золотоноському повітовому земстві ще в 1904 р., а потім у 1905 р. в Полтавському губерніальному земстві, вирішили збудувати пам'ятник Т.Шевченкові у Києві. Міністерство внутрішніх справ надало відповідний дозвіл на зведення монументу Великому Кобзарю. На це був організований збір коштів по всій Російській імперії. Для цього було створено спеціальну комісію, що відкрито засвідчувала серйозність намірів місцевого самоврядування. Такі дії підштовхнули Київську міську Думу також створити відповідну комісію, але оскільки дозвіл було отримано Полтавським земством - вирішили об'єднати дві комісії в одну. У 1909 р, утворили "Об'єднавчий комітет по спорудженню пам'ятника Т.Шевченкові" за пропозицією якого, Київська Дума відвела територію біля реальної школи і оголосила з 1 травня 1910 р. конкурс на проекти пам'ятника. Але, таким планам чинили опір Київський генерал-губернатор Ф.Трепов та керівник Київської шкільної округи А.Зілов, котрий, доречі, звернувся до генерал-губернатора з листом, в якому мовилося: "в сквері біля російського навчального закладу неприпустимо споруджувати пам'ятник Т.Шевченко, прохаю вжити необхідних заходів". Одразу після цього відбулася ревізія в "Об'єднавчому комітеті...". Не знайшовши нічого протизаконного Ф.Трепов звертається з листом до міністра внутрішніх справ П.Столипіна, щоб той допоміг призупинити діяльність "Об'єднавчого комітету...". Отримавши підтримку останнього, відбуваються репресії по відношенню до членів комітету¹³.

Особливо енергійно проявила себе інтелігенція з Черкащини, яка доклала чимало зусиль задля популяризації постаті Т.Шевченка. Так, зокрема, 26 лютого 1906 року у соборі міста Звенигородки було відправлено панахиду по Великому поетові, а напередодні місцева комісія Київського комітету грамотності на своєму засіданні прийняла рішення про спорудження у цьому ж місті народного дому в пам'ять про Т.Шевченка¹⁴. Подібне мало місце в селі Колодистому Звенигородського повіту, де відбулося Шевченківське свято. Під впливом ідей Кобзаря виникла думка заснувати в ссгї школу з викладанням ущаїнської мови". ^

4 квітня 1906 р. на Тарасовій горі, під Каневом, відбулося відзначення 45-х роковин смерті Шевченка. В місцевій пресі було надруковано чимало заміток, в яких, зокрема писалося й про таке: "На свято прибуло людей душ

200. Казали промови, проказували його вірші, співали пісні. Увечері на човнах роз'їхалися додому. Найбільш було селян з окружних сіл: Прохорівки, Келеберди, Ліплявого, Койлова та інших"¹⁶. В часописі "Рідний край" невідомий автор під псевдонімом "Мандрівець" подав інформацію, в якій розповів про книгу записів на Чернечій горі, зазначивши: "Пильно продивившись книгу, можна запримітити, що під час Клечальних (Трійця) святок наші селяни найбільше одвідують гору. Зрозуміти се легко - се найбільш вільна пора у хлібороба. Дай-же Боже, щоб се увійшло у закон - і тоді наші селяни щороку будуть мати всеукраїнський празник - празник одвідування домовини Тараса, празник, на який заходитимуться на пораду убогі діти України"¹⁷.

Дописувач цього ж журналу з села Демки Золотоніського повіту повідував: "Хоч наше село й закинута в глухій краї, та все таки промінь національної свідомості торкнувся наших односельчан. 22-го травня одпразнували роковини незабутнього співця України, Т.Шевченка. Виїхали на берег Дніпра, де співгли "Заповіт", декламували твори, говорили про його життя. Виїхали вшанувати Кобзаря кожного року"¹⁸.

Окрім того, побутувала інформація щодо перешкод, які чинила царська влада, забороняючи поширення шевченківських ідей серед народу. Так, житель із села Прохорівка Золотоніського повіту говорив, що народові конче потрібні лекції про Т.Шевченка, його життя і творчість. Зокрема він зазначив: "У нас намірявся один інтелігент зробіть се діло на масницю, та в день смерті поета, але чорна хмара, що зараз наполягла на все, - вихвагила його і заслала за Аральське море в ті місця, де був і Тарас у засланні"¹⁹.

На Поділлі в цей період виникають просвітні організації, названі на честь Т.Шевченка. Їхня діяльність докладала чимало зусиль задля популяризації Великого Кобзаря серед населення. Так, 26 лютого 1909 року в містечку Печарі Брацлавського повіту було проведено шевченківські свята, за участі національно свідомих жителів. Помешкання "Просвіти" святково прикрасили, портрет Кобзаря - квітами та рушниками. Літературно-вокальна частина дійства складалася із творів Т.Шевченка та пісень. Члени театрального гуртка декламували такі твори Кобзаря: "Думи мої, думи", "До мертвих, живих", "Розрита могила", "Єретик". У святі взяв участь місцевий священик, який розповів біографію поета²⁰. Хор виконував*Ўвори Т.Шевченка, покладені на музику. Це було першим відзначенням днів Т.Шевченка у м.Печарі. Глядачів було настільки багато, що не всі бажаючі могли відвідати захід. В зв'язку з цим програму свята повторили ще раз.

Доповненням до вшанування пам'яті Т.Шевченка на початку 1909 р. стало проведення двох вистав. З метою найкращої організації пам'ятних днів було залучено жителів із сусідніх сіл. Такі заходи, безумовно, викликали інтерес і всезагальне захоплення населення містечка²¹.

Поряд із національно-свідомим населенням містечка були жителі, які вкрай негативно ставилися до всіх починань. Внаслідок цього до подільського губернатора О.О.Ейлера надійшло письмове повідомлення, підписане продавцем винної крамниці. У ньому йшлося про те, що під час проведення заходів з нагоди святкування Шевченківських днів виконувалися революційні пісні. Розпочалося слідство. У м.Печару приїхав пристав і провів дізнання. Як виявилось, під час відзначення роковин були присутні представники поліції і, звичайно, нічого незарядженого на них бути не могло. Цей випадок навколо просвітницького осередку яскраво засвідчив те, в яких умовах доводилось відзначити дні пам'яті українського Кобзаря.

За рік функціонування осередку у м.Печарі було проведено п'ять літературних вечорів, два з них присвячені Т.Шевченку. Допоміг організувати їх голова Подільської губернської "Просвіти" К.Солуха. Він мав неабиякий авторитет навіть серед відверто налаштованих "ворогів України". Про це промовисто свідчить той факт, що не зважаючи на антиукраїнський настрій, але особисту повагу до К.Солухи, О.Ейлер, росіянин за національністю, зумів оцінити його діяльність в досить своєрідний спосіб - подарувавши К.Солусі бюст Т.Шевченка та його фотографію. На звороті світлини був напис: "Високоуважаемому доктору Солухе на добрую пам'ять от уважающего его кацапа А.Ейлера"²².

З поширенням творів і волелюбних ідей Шевченка, вшанування його пам'яті набувало все гострішого суспільно-політичного резонансу. Особливо це проявилось у 1911 та 1914 роках.

Так, у 1911 році, незважаючи на репресії, які застосовувала влада, в багатьох містах та селах України все ж таки робилися спроби відправити панахиди, виголошувати промови та вшанувати у вузькому колі вечори присвячені пам'яті Кобзаря. Були спроби й велелюдних святкувань, що проходили в Києві, Харкові, Черкасах, Каневі, Умані, Смілі та в інших містах та містечках, селах України, та за її межами. Наприклад в Черкасах "26 лютого панахиду по Шевченкові правили в Свято-Миколаївському соборі, а по її завершенні, гарну промову сказав священник отець Кудрицький²³.

На батьківщині поета в с.Кирилівці під час свята були присутні й родичі поета - Трохим, Андрій, Іван і Петро Шевченки, котрі приходилися пле-

мінниками Тарасові. Учні місцевої школи виконували пісні на слова Кобзаря. Під час декламування "Вічної пам'яті" - присутні стали на коліна²⁴. Ці дії наочно засвідчили шану та любов українського народу до її символу, борця за соціальне і національне визволення - Т.Шевченка.

Жителі Харкова також взяли участь у відзначенні шевченківських днів. По всій губернії збиралися кошти для відновлення пам'ятника Кобзареві (він стояв в одному із панських маєтків і був згодом розбитий черговим власником помістя). Планувалося спорудити монумент Кобзареві до столітнього ювілею. Лише 13 січня 1914 р. стало достеменно відомо про завершений ескіз моделі пам'ятника Шевченкові, що його виготовив скульптор Рих. Монумент мали на меті встановити на Миколаївській площі. Ще раніше, до 50-ї річниці з дня смерті Шевченка (1911р.), до міської управи надійшло звернення гласних, підписане, зокрема, М.Сумцовим і М.Міхновським. Реагуючи на нього, Харківська міська Дума 4 березня 1911 р. прийняла постанову: 1) асигнувати 150 рублів міському музеєві на покупку комісією портрета Т.Шевченка; 2) назвати іменем Кобзаря нову вулицю; 3) присвоїти міському училищу ім'я Т.Шевченка; 4) запровадити премію кращим студентам за відмінні знання з історії України, української літератури та етнографії²⁵.

У відзначенні шевченківських днів активно взяли участь й просвітяни Кам'янця-Подільського. Так, 11 січня до міської думи надійшло звернення від понад 200 кам'янчан: "Наше місто Кам'янець, яке по справедливості є розумовим та культурним центром Поділля, на мові населення якого писав Тарас Шевченко, у даному разі не може бути винятком... Ми маємо надію, що міська дума, визнаючи та цінуючи творчість Шевченка, який одного разу відвідав наше місто, гідним чином відгукнеться на цей ювілей"²⁶. Через декілька днів міська дума, розглянувши це питання, створила спеціальну комісію з відзначення Шевченківського ювілею, яку очолив відомий діяч українського культурно-освітнього руху, голова Подільської губернської "Просвіти" К.Солуха. Вже 11 лютого комісія подала до міської Думи програму святкування ювілею, згідно якої було запропоновано, як і в Харкові, на честь Т.Шевченка назвати вулицю, відслужити панахиду у міському Кафедральному соборі. 25 лютого провести урочисте засідання міської Думи, приурочене Тарасу Шевченку, а згодом у Пушкінському будинку)Яолаштувати літературнсямузичний вечір з виконанням найвідоміших творів поета. Наприкінці урочистостей пропонувалося поставити театральну виставу "Апофеоз Тараса Шевченка"²⁷. Та не судилося цьому відбутися. На той час царські власті робили все, аби не допустити масового

відзначення шевченківського ювілею. Було заборонено відкриття пам'ятників, проведення панахид та вечорів пам'яті Кобзаря²⁸.

Всупереч царським заборонам Подільська "Просвіта" 26 лютого 1911 року відзначила роковини Кобзаря, а далі видрукувала збірник "Шевченкове свято". У цій книзі подавався опис святкування в Кам'янці-Подільському 50-х роковин з дня смерті Т.Шевченка, подавалися промови, з якими виступили місцеві просвітяни М.І.Філінський, О.М.Пашенко, голова "Просвіти", лікар К.Г.Солуха. У збірнику також зазначалося про значення української мови та вплив творчості Т.Шевченка на її розвиток, про головні ознаки національного руху, розглядалися основні риси поезії Кобзаря. Також, вміщено розповідь про останні дні та поховання поета²⁹, й низка іншої, не менш цікавої інформації.

24 січня 1914 р. царською адміністрацією було видано циркулярне розпорядження, яке поширювалося на заклади Київського навчального округу. В ньому говорилося про "Недопущення святкування ювілею постаті Шевченка в навчальних закладах", підвідомчих Міністерству народної освіти. Заборона мотивувалася тим, "что областное наречие русского языка, на котором писал Шевченко, не служит ни орудием, ни предметом преподавания в русской школе, а его жизнь, личность и творчество не содержат в себе материала, который бы отвечал ее задачам и мог бы быть с пользою введен в курс школьного обучения..."³⁰. Більше того, Міністерство народної освіти заборонило поширення серед учнів "тенденційної української літератури" тощо. 1 це тоді, коли в міських і земських училищах заплановано організувати роздачу учням вибраних творів поета ("Малий Кобзар"), його портрети і біографії, організувати публічні акції з відповідними промовами й читаннями, а в театрах давати вистави, запрошувати туди учнів³¹.

Після оприлюднення циркуляру в шевченківські дні відбулося чимало страйків, зокрема в Києві студенти Київського університету, Політехнічного і Комерційного інститутів, Вищих жіночих курсів не відвідували заняття, а робітники Південноросійського машинобудівного заводу не виходили на робочі місця. Вони влаштовували вуличні демонстрації з антиурядовими гаслами, вступали у сутички з поліцією та військами, стягнутими місцевими властями до міста. Кілька десятків студентів було заареш-

• ль

•/•

товано і ув'язнено.

Політичні баталії мали місце й у державній Думі. Від її імені було надіслано міністру внутрішніх справ запит з приводу заборони вшанування пам'яті Т.Шевченка. Вже 26 лютого 1914 р. у Думі після обговорення Київ-

ських подій, вирішили доти дозволити на відзначення днів Кобзаря лише в деяких містах (Петербурзі, Москві, Каневі, Умані, Катеринославі, Оренбурзі та ін.) і тільки під пильним контролем місцевих властей³².

Незважаючи на заборони, Уманська міська Дума 28 січня 1914 р. прийняла досить сміливе рішення "про перейменування однієї вулиці та запровадження стипендії імені Т.Шевченка, а також підготовку літературно-музичного вечора в міському театрі за участю української трупи Садовського та розміщення у міському сквері бюсту поета"³³. Це не могло не позначитися на національно патріотичному дусі громадян, частина яких прагнула із розмахом відсвяткувати столітній ювілей Кобзаря, що надалі мав стати традицією місцевого українського населення.

Царська влада продовжувала антишевченківську політику. Так, 26 червня 1914 р. було видано ще один циркуляр, який адресувався керівникам і директорам середніх навчальних закладів та училищам Київського навчального округу, що мав на меті заборонити вивчення творчості Т.Шевченка. Цей документ містив "чорний список" письменників і їх робіт, куди потрапив і Т.Шевченко. Вони "не служать предметом шкільного вивчення"³⁴. В Чигиринському повіті Київської губернії місцевий справник боячись численних демонстрацій - не дозволив постановку вистави "Назар Стодоля".

Складною була ситуація на Полтавщині, де у 1913 році губернатор заборонив золотоніському товариству вишуканих мистецтв проводити публічну лекцію про Шевченка³⁵. Наступного року, в Черкасах, міський голова Кулеша навіть не поставив на обговорення Думи заяву жителів міста про вшанування пам'яті Великого Кобзаря. Даний документ був підписаний багатьма національно-свідомими українськими діячами і висловлював побажання, що мали на меті підняти національну свідомість місцевого населення. Особливо доречним на нашу думку, була спроба організувати у травні 1914 р. екскурсії учнів і вчителів міських шкіл, також під час її проведення уповноважити кількох гласних міської Думи покласти вінок до підніжжя меморіалу. Це мало на меті наочно засвідчити прихильність місцевої влади до постаті поета. Окрім того, за кошти міста видрукувати дороге видання збірки творів Шевченка й роздати її усім учасникам цих екскурсій³⁶.

- » Негативно було наліїтоване духовне відомство, яке в той час відіграло провідну роль й значною мірою впливало на свідомість сільського населення, що на початок ХХ століття становило більшу частину населення України. Так, в с.Козацькому Звенигородського повіту священники

відмовили селянам в панахиді, оскільки дізналися про заборону відправ у Києві³⁷. Такі дії духовенства спонукали громадян відмовлятися від участі у заходах присвячених Т.Шевченкові.

Отже, в дореволюційний період Т.Шевченко продовжував залишатися борцем за національне і соціальне визволення українського народу. Останній, в свою чергу, намагався як слід відзначити шевченківські дні. Проте не завжди це вдавалося, оскільки царський режим робив все можливе для того, аби заборонити багатолюдні зібрання, видаючи цілу низку указів. Але українського поета не забували, про це свідчить ціла низка статей у періодичній пресі того часу.

Примітки:

1. Грушевський. М. В. шістдесят четверті Шевченкові роковини / Михайло Грушевський // Україна: Науковий двомісячник українознавства. - Кн. 1-2 - К. : Державне видавництво України, 1925. - С. 3-5.
2. Франко, І. Тарас Шевченко / Іван Франко // Україна: Науковий двомісячник українознавства. - Кн. 1-2 - К. : Державне видавництво України, 1925. - С. 6-9.
3. Щитківський. І. Пам'ятник Т. Шевченкові у Києві та київська адміністрація / Іван Щитківський // Україна: Науковий двомісячник українознавства. - Кн. 1-2 - К. : Державне видавництво України. 1925. - С. 162-170.
4. Лозовий. В. Діяльність Подільської "Просвіти" в 1906-1914 рр. / В. Лозовий // Просвітницький рух на Поділлі (1906-1923 рр.). - Кам'янець-Подільський. 1996. - С. 6-27.
5. Мельниченко. В. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині: зародження та розвиток традицій / Василь Мельниченко // Краєзнавство. - 2010. - № 1-2. - С. 200-205.
6. Задеснянський. Р. Апостол Української національної революції (видання четверте) / Р. Задеснянський. - [Детройт, США] : В-во Українська критична думка. 1969.-390 с.
7. Сергієчко. Г. Я. Тарас Григорович Шевченко - революційний демократ, мислитель, борець / Г. Я. Сергієчко // Український історичний журнал. - 1989. - № 3. - С. 13-26.
8. Лотонький. О. Сторінки минулого / Олександр Лотоцький. - Ч. 3. - [Сполучені Штати Америки]: Видання Української православної церкви в США. 1966. - 393 с.
- 9*Кондрацький. С. Шевченк?*- поет відродження України"і студіювання його творів в школі / Свген Кондрацький // Освіта. - 1919. - № 6. - С. 3.
10. Наше велике національне свято // Село. - 1919. - № 11. - С. 5.
11. Мельниченко. В. Зазначена праця. - С. 202.

12. Резниченко, О. Культ Шевченка в його історичній ретроспективі (дорядянський період) / Ольга Резниченко // Медіапорт. - 2004. - 4 березня. - С. 14.
13. Щитківський. І. Зазначена праця. - С. 162-163.
14. Спомини про Т.Г. Шевченка //Рідний край. - 1906. -№ 11. — С 10-12.
15. Мельниченко. В. Зазначена праця. - С. 200.
16. Дописи//Рідний край. - 1906. -№ 12. -С. 12.
17. Дописи // Рідний край. - 1906. - № 22. - С. 16.
18. Мельниченко, В. Зазначена праця. - С. 201.
19. По Росії і Україні // Рідний край. - 1906. - № 8. - С. 24.
20. Кучеров. Г. Г. Бібліотека-читальня у містечку Печарі Подільської губернії (1908-1913) / Г. Г. Кучеров //Освіта, наука і культура на Поділлі. - Т. 14. - Кам'янець-Подільський. 2009. - С. 55.
21. Дописи // Рада. - 1909. - №54. - 7 березня (20 березня). - С. 4.
22. Приходьте, В. Під сонцем Поділля. Спогади. Ч. 1. / В. Приходько - Нью-Йорк, Мюнхен : Криниця, 1967. - Вид. 4. - С. 142.
23. Мельниченко, В. Зазначена праця. - С. 201.
24. Пошаєввання пам'яті Т. Шевченка в 50-ті роковини його смерті // Рідний край. - 1911. -№9-10. -С. 21-22.
25. Резниченко, О. Зазначена праця. - С. 14.
26. Нестеренко, В. Кам'янець і Шевченко: 1914-1920 роки / Валерій Нестеренко // Подолянин. - 2003. - 7 березня.
27. Там само.
28. Сергієчко. Г. Я. Зазначена праця. - С. 25.
29. Мацько, В. Т. Г. Шевченко і Подільська "Просвіта" / Віталій Мацько // Тарас Шевченко українська культура ХХІ століття: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнського симпозіуму (19-20 травня 2000 року). - Кам'янець-Подільський, 2000. - С. 263-264.
30. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХО). - Ф. 57. - Оп. І. - Спр. 25. - Арк. 32.
31. Сесак, І. В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Ч. 2. Середні навчальні заклади Поділля у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. /І. В. Сесак Кам'янець-Подільський: Абетка. 1999.-С. 15.
32. Сергієчко, Г. Я. Зазначена праця . - С. 25.
33. Клименієв, Т. Шевченкознавчі матеріали у фондах державного архіву Черкаської області /Тетяна Клименко // Архіви України: Науково-практичний журнал. - К. : Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства-Випуск 3-4(264).-С. 146-155.

34. ДАХО. - Ф. 57. - Оп. 1. - Спр. 25 - Арк. 132.
35. На Украине и вне ее // Украинская жизнь. - 1914. - № 3. - С. 100-107.
36. Комарніцький, М. Так було за царизму / М. Комарніцький // Черкаська правда. - 1961. - 5 лютого. - С. 3.
37. Мельниченко. В. Зазначена праця. - С 201.

Резюме

В статтє освещается праздничные мероприятия Шевченковских годовщин накануне национально-демократической революции, прослежены основание и развитие традиций, по увековечиванию памяти Т.Г.Шевченко в дореволюционный период.

Ключевые слова: Т.Г.Шевченко, память, традиции, празднования, государственная и городская Дума, царская власть, циркуляр.

Одержано 13 травня 2011 року

УЦК 94(477.43)"1918/1920":352

В.В.Гудима

Освітньо-професійна підготовка співробітників місцевих органів влади Поділля в добу Директорії УНР

У статті висвітлюється діяльність вищих державних владних структур та місцевих органів влади щодо забезпечення освітньо-професійної підготовки співробітників місцевих адміністрацій та самоврядувань на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки.

Ключові слова: освіта, професійна підготовка, місцеві державні адміністрації, самоврядування, курси, Поділля, Директорія, Українська Народна Республіка.

Державність часів Директорії Української Народної Республіки заліається в історії Української національно-демократичної революції 1917—1920 рр. найменш дослідженим періодом. Однією з головних проблем кожної революції є створення ефективних місцевих органів влади. У специ-

Хоптяр Ю.А. Олег Григорович Погорілець.....	307
Алещенко МІ. Валерію Анатолійовичу Нестеренку - 45.....	314

ІДЕОЛОГІЯ, ПОЛІТИКА ТА КУЛЬТУРА

Машталір А.І. Відзначення Шевченківських роковин в Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст. (1900-1917 рр.).....	319
Гудима В.&. Освітньо-професійна підготовка співробітників місцевих органів влади Поділля в добу Директорії УНР.....	329
Маркова С.В., Алілуйко К.І. Освітньо-виховна система УСРП 20-х - 30-х рр. ХХ ст. як чинник легітимізації правлячого режиму	340
Гринько А.І. Викладачі Кам'янець-Подільського інституту соціального виховання - жертви тоталітарного режиму у 1932-1933 рр.....	350
Іваневич Л.А. Політичні репресії у житті Н.В. Суровцової.....	360
Нелюбов О.Р. Специфіка взаємодії політичної та культурної еліт в Україні на рубежі ХХ століття.....	368

ЕТНОКУЛЬТУРА, КОНФЕСІЙНЕ ЖИТТЯ І ПОБУТ ПОДОЛЯН

Заводовський А.А. Історія собору Олександра Невського у Кам'янці-Подільському.....	377
Задорожнюк А. Б. Храм Олександра Невського в історії та планувальній структурі Кам'янця-Подільського.....	386
Старенький І.О. Репресії проти церкви на Кам'янеччині в 30-х рр. ХХ ст.....	396

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Біницька КМ. Міжнародна науково-практична конференція 'Культурно-історична спадщина Польщі та України як чинник розвитку полікультурної освіти".....	404
Телячий Ю.В., Шоробура І.М. Подільська еміграція в контексті європейської та світової культури (міжнародна науково-практична конференція, М.Хмельницький, 17-18 березня 2011 р.).....	409
Кеба О.С ¹ , Конет І.М., Онуфрієва л*А. Наукова діяльність *** Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у 2010 році.....	412